

Domovina.

Spisala Lea Fatur.

Do nepregledni gladini Velikega oceana hiti parnik in reže valove v ravni črti od Hamburga do New Yorka. Modern brod je „Atlantik“, velikanskih kontur, črnih reber, belih nastavkov. Modern brod, ki prenaša jadrno za srečo hiteče moderne ljudi. Izgubili so jo v domovini, morda jo najdejo v novem svetu...

„Atlantik“ puhti, beži. Velikan v luki, občudovan od potnikov in zijal na molu, je na oceanu le neznatna črna pika, osamela ptica v sinji brezdalji, kjer ni videti drugega, nego vodo in nebo. Nikjer sledu o zemlji, o parniku, ki bi nosil sorodna človeška bitja... Morje in nebo... Ocean, dom zlobov, naglih vetrov, dom ostrozobih pošasti, bajnih, stolaktih kač... Ocean, dom razbitih brodov, izgubljenih zakladov, izgubljenih ljudi... Potnika prime strah, da ne vidi nikdar nikoli več suhe zemlje. Bolestno se spomni trdnih tal domovine. Zakaj je šel od nje stran? O domovina!

O domovina! Prihaja vzdih od potnikov v medkrovu, prihaja od mlade dame, ki sloni sama ob oknici, prihaja od kapitana na visokem poveljniškem mostu. Kapitan gleda na kompas, meri, ukazuje, se ozira na jug. Od vetrov vseh morij ožgana polt se odlikuje od bele obleke, fizionomija mu je energična, resna. Med morjem in nebom je! Odgovoren za številne potnike, mornarje, za dragoceni parnik. Kdo je sklenil pogodbo z nestalnim elementom? Naglo, bogveodkod, prihrumi lahko nevihta in ocean se poigra z velikanskim delom človeških rok...

Po svetlem krovu posedajo na zložnih klopek potniki prvega razreda; čas si kratijo s čitanjem, s čajem, z igro, konverzacijo. Drugi se šečejo, opazujejo pojave morja, vzdikajo, ko dvigne neznana riba velikansko glavo iz valov. — V zložno in elegantno urejenih salonih razvedruje potnike biljard, godba, ples; bogata biblioteka jim je na razpolago. Vsakršno zabavo nudi „Atlantik“. A vse ugodnosti rafiniranega komforta ne branijo, da bi ne pogledoval sin kopne zemlje hrepeneče v sinjo brezdaljo: Nemara se prikaže črna pika, parnik, ki trga samoto nepreglednega morja... Nič! Samo nebo in voda, in parnik osamela ptica v groznolepi veličavi...

Zresne se pogovori. Dame pozabijo koketovanja, moški običajne prazne dvorljivosti. Bolj odkriti si postanejo tujci. Drug drugemu razklada svoje načrte, nade. Raznotere želje pode ljudi iz kraja v kraj. Že

priletno dekle si upa najti za morjem osebo, ki bo uvaževala njeno vrednost; podvzetna mladenka, zaročena z revnim dijakom, bo prihranila kot guvernant pri ameriškem milijonarju za domače ognjišče; stara dama gre obiskat sina; otrok v kratkem krilu je izgubil roditelje, gre k stricu. — Nekateri se vozijo za zabavo, še drugi, da si razširijo obzorje...

Srečne potnike prvega razreda gledajo zavistno, kakor očitajoče, medkrovci. Siromaki, ki sede v gručah okrog strehe velikega kotla. Ustavi se za hip noga elegantnega Angleža, Nemca. Gledata to ljudstvo, poslušata. Ironičen, pomilovalen usmev se izgubi v Angleževo brado, razširi Nemcu usta: Avstrijski izseljenci!... Neizobraženo, neuko ljudstvo, ki je žene brezdušen agent v Brazilijo, v rudokope, tvornice. V kraje, na delo, ki je preslabo domačinom. Kot živino v hlev! — Nerazsodno ljudstvo, ki ne pozna jezika, ne šege novega sveta, ki umrje gladu, pogine v rudokopih, se izrabi v tvornicah. Kaj nimajo domovine? In če imajo domovino, kakšna je, da ne da svojim otrokom kruha? Slaba taka domovina! Anglež zmaje z ramo, Nemec se nasmehne: Naj se le selijo, slovanski kmetje! Na zapuščenih grudi se naseli Nemec...

Mlada dama, ki sloni sama ob oknici, se ozre včasih proti sredi parnika, se ozre na kapitana v višini, gleda v pene, ki prše jezno pod rilcem „Atlantika“, v daljo, ki nima konca. Čudne so misli v njeni glavi. Prše pene — morje je jezno, ker se vozi po njem nezvesta zakonska žena... Daljava nima zanj po zdrava, ne upa. — Kapitan se ne briga za mlado potnico. Oj ta kapitan! Zakaj se ji ne približa, je ne vpraša, kaj ji teži srce. Oj ta kapitan! Lep mož je in ugleden in — prost: zakaj se ne zaljubi vanjo? To bi bil soprog zanj — ne oni, ki ga je zdaj zapustila, sin učiteljev, navaden strojnik, na katerega jo je navezalo otročje neznanje razmer, kateremu jo je bil prodal lastni propali brat... Žena strojnikova! Ah, kaj drugega sodi njenemu rojstvu in njeni lepoti!

Ada de ** je potomka rimskih plemičev, ki so gradili Pulj; po njih se še imenuje ulica v Pulju. Njen oče je vzel Hrvatico iz Bakra, rimska in hrvaška kri je rodila Adino izredno lepoto. Somerne rasti in oblik je njen život kot izklesan po umetniških pravilih, klasični obraz je vzor slikarjev, radost fotografov. Kar živi, sliši Ada samo hvalo svoje lepote. Adica naredi posebno partijo, je dejal oče, pošten

meščan. Zakaj je umrl! Materina lahkomišelnost ga je spravila v grob. Njena živa kri se je bila naveličala dolgočasnega moža, odšla je z umetnikom, učiteljem glasbe. Prevarani oče ni prenesel sramote, šel je v prezgodnji grob. Mati se je vrnila k otrokom. Poročila se je z umetnikom, ki je sijajno živel ob premoženju pastrkov, potem pa, ko je prišel na hišo dolg in je usahnila materina lepota — se je izgubil. Maščevala se je nezvestoba. — Očetova jezna senca je poklicala za seboj mater. Devet let stara je prišla Ada v samostan. Šestnajst let staro je vzel brat vun,

V SKALOVJU POD MALIM TRIGLAVOM
4. OKTOBRA 1909

jo dal v Bakar k teti, jo prodajal, ponujal in prodal... Ada ni poznala življenja. Iz tihote samostana postavljena v svet, omožena brez ljubezni, z možem, ki ni bil njej enak po stanu in izobrazbi — je bila Ada brez ravnila, brez trezne razsodbe. Ko je spoznala prve dni zakona, da je njen mož vaje nizkih, beraških razmer, da služba strojnikova ni dovolj visoka za plemkinjo, se je raztogotila. Jaz hočem živeti svojemu stanu primerno! je topotala z nogo. Si se upal vzeti plemenito gospico, skrbi, da bo imela, kar gre njenemu rojstvu. Vzemi, kjer hočeš; imeti moram!

In imela je. Veliko stanovanje, posle, svoj čoln. Nežne nožice niso rade hodile... Kako zmaga vse to mož strojnik ob mesečnih dvesto goldinarjih, ni vprašala. Naročala je — naj plača! Če je opomnil, da leze v dolg, da bo kmalu več dolga, kot znaša njena dota — petindvajsetisoč goldinarjev, katerih pa ne dobi do edenindvajsetega leta — se je raztogotila in grozila, da ga zapusti. Dovolj je bogatih mož na Reki in drugod, ki znajo ceniti njeno lepoto... Vozi po morju, strojnik! Prinašaj denar, plačaj! Vesel bodi, da imaš ženo, ki vise njene slike po vseh izložbah. Tu kot nemška Gretchen, tam kot Santuzza, tu zavita v pajčolan, pobožnih oči, tam golih ram, vabečih usten. — Ada si je najela stanovanje še v Opatiji, se kazala v posebnih oblekah na promenadi, imela po trinajst slamnikov v eni sezoni, se preoblačila po desetkrat na dan, hodila od šivilj do modistinj, od frizerja do fotografa, iz čolna v kočijo. Za ves ta trud je žela poklone moškega sveta, zavidnost ženskega.

Minilo je tretje leto zakona. Ada ni imela deteta, da bi jo vezalo na moža, na dom. Čitanje modernih romanov ji je podkopalo temelj, postavljen v samostanu. Njena duša si je slikala moža, katerega bi ljubila — njena duša bi strpela vsako žrtev za takega moža. Pustila bi vse — in šla za njim... Našla je tak ideal v kapelniku opatijske godbe. Eleganten, duhovit mlad mož, Da je oženjen, to pač nič ne de. Ljubezen je svobodna. Pusti naj kapelnik ženo — Ada pusti moža. V novem svetu si poišče umetnik mesto, tam bosta živela kot goloba. Čemu se joče, kaj ji očita kapelnikova žena? Tista ceremonija, tisti prstan, otroci, vse to ne more zadržavati urnokrile ptice ljubezni. Drugega moža si dobiš, draga — vzemi mojega strojnika! On jadra zdaj daleč po morju, ko se vrne, najde gnezdo prazno.

Še ne bi bila šla. Toda podpisala je menjico na moževo ime, da je dajala lahko denarja ljubimcu... Menjica je zapadla. Ado je prijel strah pred možem. Zvitemu špekulantu je prodala svoje pohištvo. Tri tisoč je stalo, sedemsto ji je ponudil brezdušni kupec. A kaj je hotela? Prodala je, nabasala kovčege, kupila sebi in kapelniku vozni list v Ameriko. Odpejla se je v Hamburg — poslala ljubimcu vozni list in dvesto frankov. V Hamburg naj pride, v hotel Atlantik. — Begunka, ničvrednica! Težko je umirila po poti take očitke vesti; tolažila se je, da ima vsak človek pravico do sreče. — Pride v Hamburg. Čaka dva dni. Kapelnika, idealnega moža ni... „Atlantik“ je pripravljen za pot. Kaj storiti? Ali naj se spusti na morje sama? Morda pride za njo, gotovo so ga ustavile nepremostne ovire. Odpravljala se je na parnik, ko ji prinese sobarica brzojav. Prebledela je na smrt, omahnila. „Hvala za denar,“ je brzojavil

idealni kapelnik, „ž njim sem si kupil ženino odpustanje. Zapeljevala si me, kača, iz domovine me ne spraviš. Listek prodam. Vrne se! Tvoj dolgouhi mož ti odpusti.“

Nazaj? Nikoli!

Zavita v pajčolan, interesantna, lepa, je stopila na krov „Atlantika“. Še dvesto goldinarjev v žepu. Ti minejo — kaj potem? Službe si poišče v milijonarski družini. Mladenič, sin gospodarjev, ali gospod sam se zaljubi v lepo guvernantko. Saj se godi tako v ameriških romanih. Potem se pelje enkrat bogata, na lastnem parniku, vsa v lesku draguljev, v tisto zabito, revno, tesnosrčno domovino...

Zaupala je v svojo lepoto. Ogibala se je družbe, kosila sama v svoji kabini, merila bluze, poizkušala frizure. Izborna ji pristoja roza svila in grška frizura — toda v modri svili, frizuro à la Gretchen, ima nekaj posebnega, pravljичnega. Pa Bog znaj za okus Amerikancev!

Sklenila je poizkusiti moč učinka roza ali modre bluze na potnikih „Atlantika“, se pokazala na krovu, se šetala mimo gruč neznanih tovarišev, h klopi pri

ladjinem rilcu. Srečala je kapitana. Pozdravil je in premeril ostro elegantno potnico, ki ne prihaja k skupnemu obedu. Ada se je zdrznila. O, ni slep kapitan za njeno lepoto! Večkrat ga je srečala druga dva dni. A se ni ustavil. Oj ta kapitan! Nekaj tako znanega je v njem. Pošten, odkrit je njegov obraz, kot bi bil izklesan iz primorske skale. Tako rjav, trd. Oj ta kapitan! —

Večer je. Večer na morju. V brezmejni dalji si, Ada, sama, brez prijatelja. Iz valov se dvigajo z mrakom pošasti. Gorati povodni konj, velikanska kača, prijadra pošastna ladja. Sama si... Ada nasloni glavo ob rob oknice, veter se igra s kodri, vlažno prši na lepo modro bluzo. Morda pride kapitan, vpraša mlado potnico, zakaj je tako sama. — Pride. Navadno gre pred večerom po vsem krovu. Prihaja. Ustavil se je. Priklenil mu je odločni korak tožen spev iz medkrova. Ta spev! Nekaj tako znanega... O da! Tako poje ribič pod Bakrom... In zdaj gre kapitan — se bliža. Je res — se sanja Adi: kapitan poje počasi tožno mornarsko: „Gori nebo visoko — doli more duboko — a ja u sredini — nočnoj u

SV. JANEZ OB BOHINJSKEM JEZERU

tišini — mislim nate, ma jedina — premiljena domovina.“ —

Domovina! Kot strela posveti ta beseda znane pesmi v Adino dušo. Domovina! Tvoj brat je, kdor jo pozna, kdor govori o njej. Z očarajočo ljubeznivostjo ogovori Ada kapitana: „Midva sva rojaka, gospod kapitan?“

Stresnil se je iz misli, ki so bile nekje daleč, se nasmehnil, priklonil: „Mato Dorič iz Bakra. Odkod mi prinese sreča rojakinjo?“

„Ada de **, poročena Berg. Kako krasno, kapitan! Moja mati je bila Bakarčanka, Ruža Antonovičeva.“

Čarobna je moč domače besede. Mrzli kapitan oživi, se razplamti. Živo stisne Adine roke, toliko da je ne objame. „Spominjam se vaše matere,“ pravi in jo vede na bližnjo klop; „bila je lepota.“ — Nekaj v kapitanovem pogledu izdaja Adi, da ve kapitan tudi o materinih prestopkih, da jo obsoja —

TRIGLAVSKA KOČA NA KREDARICI
4. OKTOBRA 1909

in da sluti nekaj enakega od mlade žene, ki potuje sama... Sitno! Vendar tu je rešitev. Materin rojak ji bo pomagal. Le pogum! Ljubeznivo je uprla svoje zdaj kot noč črne oči v vprašajoče Doričeve:

„Čudno se vam zdi, da najdete mlado ženo samo na poti. Jaz pa se čudim, da ne brodarite rajši bliže doma?“

„Razmere,“ mahne kapitan z roko in obraz mu zalije gnev. „Tujec gospodari po našem bregu, na Adriji ni mesta za Hrvata. Reka, naša Reka, je gnezdo madžaronstva... Domovina, naša krasna domovina!“...

„Kaj je domovina? Kjer je dobro, tam je.“

Ada strese svetle kodre, se pomakne bliže kapitana, mu pogleda globoko v oči, češ: Domovina je, kjer je ljubezen. Dorič pogleda na tmino, ki se spušča z nebes, raste iz morja, pogleda zvezdo na zapadu. Večernica! Mati jo je kazala detetu. Resno odvrne:

„Ali pa narobe, rojakinja moja. Dobro je tam, kjer je domovina... Kaj je domovina? Obilica čuvstev,

ki nas vežejo na rodno grudo. Tu je živel naš oče, naš ded. Tu živi siva mati, cerkev je tu, kjer si se zavezal Bogu. Znan ti je kamen, list, trava. Vsakdo te pozna, te ljubi. Tu govore tvoj jezik. Neznani svet, je nam mil. Domovina je kraj tvojega hrepenenja. Brodiš po svetu, izkušaš nevihte, vidiš lepote — si želiš umreti doma. Premiljena, presladka mati je domovina...“

Nepremišljeno mlado potnico porazi žar teh besed. Da more čutiti tako globoko domotožje mož, ni vedela. Tožno, počasno se ziblje mornarska pesem preko oceana: „Tko te ne bi ljubio — u te doči želio? — Bio bi iz kamena — srca nesmiljena — Zalud sunce drugdje sije — srce moje neugrije...“ Ado prime nepremagljiva tesnoba. To so glasovi, ki so jo dete uspavali. Tako je pela dovilja Bakarčanka, tako so govorili materini posli, isti mehki glasovi so se razlivali po puljskem, po reškem trgu. Materin jezik! Domovina! Spomin detinje nedolžnosti, brezskrbnosti! Kraj znanih navad, dragih obličij. Zakaj si je zaprla sama vrata svoje sreče?... Nelep, neduhovit je njen mož. Nima visoke službe, ne stanu. Pa ob njem uživa čast, spoštovanje. V tujini, kaj bo ž njo? Sramota... O nazaj! A kako, za Boga! — Ada zaihti strastno.

„Za Boga, kaj vam je? Domotožje? Ne, ni samo to. Mornar pozna obličje morja, skrivnosti srca. Rojak sem vaše matere. Morda vas vodi mladostna nepremišljenost v pogubo? Zaupajte možu, ki ceni visoko čast.“ Položil je tolažec roko na Adino ramo. Razburjena se mu nasloni na široke prsi, ihti. „Umirite se,“ ji pravi rahlo kapitan. „Našli ste prijatelja. Zdaj me kliče služba. Ako mi hočete odkriti svoje težave, sprejeti moj svet, jutri ob desetih vas pričakujem v svoji sprejemnici.“ —

Sprejel jo je pri vratih, jo vedel k divanu, si primaknil stol. Na trudnem, pobitem obrazu lepe potnice vidi, da ni spala, da je skrajno vznemirjena, izpremenjena. To ni več koketka, ki je obračala pomenljive poglede vanj. Ada sedi pred kapitanom kot zatožena grešnica. Zjutraj, ko je stopila po prečuti noči na krov, je slišala, da se je ženi izseljenki narodilo dete. Nov potnik na medkrovu... In uboga izseljenka nima, da bi zavila novorojenčka... Ada je planila v svojo kabino, nagrabila iz kovčegov svojega tenkega perila, hitela sama v medkrov. Presenetila jo je slika zakonske ljubezni v toliki revščini. Pri ženi otročnici je sedel mož, držal njeno roko, jo tolažil. V cunje zaviti otrok je ležal pri materi, žene sopotnice so tarnale, stregle.

„Moj Bog!“ je rekla Ada in položila perilo na posteljo, zavila z lastnimi rokami ubogega črvička v mehki batist. „Kako vendar, žena moja, da niste ostali doma?“

„Kako naj pustim svojega moža, lepa moja zlata gospa?“ — „Žena gre za možem,“ se oglasiyo druge. — „Vi hočete ostati za vedno tam?“ je vprašala zardela Ada, samo da nekaj reče. Kot bi vedele vse te strogo zveste kmetice, da je ona ubegnila možu...

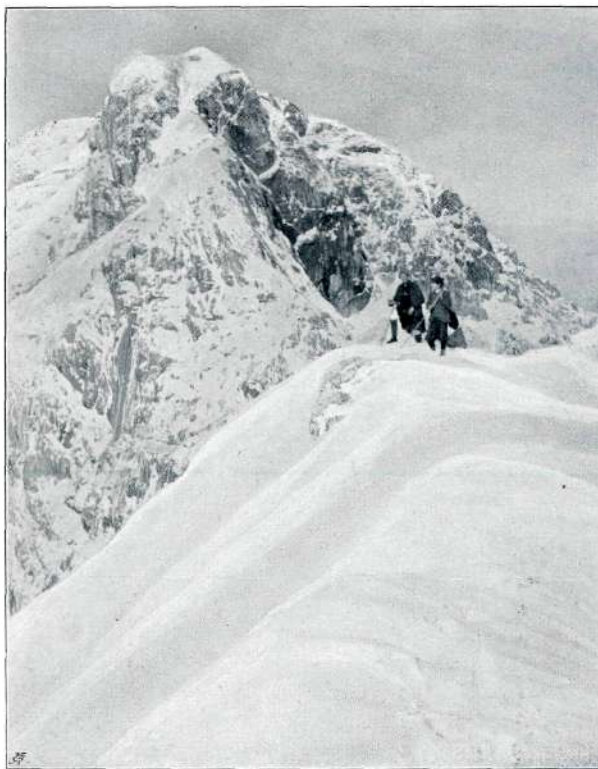
„Ne daj Bog tega!“ je dvignil roke mož otročninčin. „Delali bomo trdo, da moremo čimprej nazaj. Ne kaznuj me Bog tako hudo, da ne bi več slišal domačega zvona...“

„Domov, domov!“ so pritegnili, vzdihali vsi; globoka tuga jim je pila srce. Ada je segla s tresočo roko po možnjčku, dala otročnici za boljšo hrano. Med vzkliki hvaležnosti in blagoslovom uboge matere je hitela iz tesnega prostora. Dušilo jo je... Domov! Domov! Tam je tisti, ki jo ljubi, znanci, prijatelji, materin grob, čast. A kako domov? Svetuj, pomagaj in reši, rojak kapitan! Ada se izpoveduje... Naglo, odkrito razklada svoje prestopke. Resen posluša Mato Dorič. Sad razmer, sodi, ni toliko pokvarjena kot lahkomišelna. Ko konča Ada in povese oči, jo vpraša kratko:

„Kje je sedaj vaš soprog?“

„V Genovi.“

„Dobro,“ vstane kapitan. „Za dva dni smo v New Yorku. Tam vas vedem v hotel Avstrija in brzojavim vašemu soprogu, da pridete s prvim parnikom, ki odpluje proti Genovi. Ne bojte se! Pišem mu, razložim. Vrnite se k možu, bodite mu dobra. Hoteli ste v svet... Nerazumno dete! Zanašali ste se na svojo lepoto. Lepota žene je zvestoba. Stotine

NA POTU NA TRIGLAV 4. OKTOBRA 1909

lepih zavednih žensk umira po svetu v sramoti, kolne svojo nesrečno lepoto. Vi se vrnite in ob letu vas obiščem v domovini.“

„Da, v domovini!“ Ada se je blaženo nasmehljala. —

Moja pesem.

Zložil Anton Medved.

Ti se srdiš, mila devka,
da te ne preslavljam na papirji.
Moja pesem ni popevka,
da bi spremljal kdo jo na klavirji.

Moja pešem ni zgovorna,
kakor mehka duša kurtizana.
Klena, trda in osorna
mislim bolj, kot čuvstvom, je udana.

Brez osladnega pridevka
verno spremlja um srca izraz.
Vendar pomni, mila devka:
moj izraz še daleč ni — ves jaz.

